

*Erkən yeni dövr Azərbaycan ədəbiyyatı*

**Klassik ənənə və Molla Pənah Vaqif poeziyası**

**Səltənət Əliyeva**

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru

AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu. Azərbaycan.

E-mail: selteneta@gmail.com

**Annotasiya.** Azərbaycan ədəbiyyatında Vaqif poeziyası ilə realizmin əsası qoyulmuş, xalq şeiri üslubu yazılı ədəbiyyata gətirilmişdir. Bununla da şairin yaradıcılığı Azərbaycan şeirində dil və üslub baxımından dönüş nöqtəsi olmuş, sənətkar tərəfindən ədəbiyyatımıza yeni bir ruh bəxş edilmişdir. Və qısaca olaraq, Vaqif yaradıcılığı daha çox novatorluğu ilə yadda qalmışdır. Molla Pənah Vaqif poeziyamızı canlı, tərəvətli dili ilə zənginləşdirsə də, yenə də klassik poeziyadan gələn ənənələr şairin əsərlərində özünə yer etmiş və bu da özünü klassik ənənənin Vaqif poeziyasında təzahürü kimi bürüzə vermişdir.

Belə ki, klassik janrlardan: qəzəl, müstəzad, müəşşərdən ənənəvi məcazlardan istifadə fikrimizin ilkin isbatıdır. Bununla yanaşı şairin yaradıcılığını diqqətlə araşdırdıqca bir sıra dini məkan, şəxs adları, ifadələr nəzərə çarpır. Hz. İsa, Hz Yaqub, Hz Musa, Hz. Xızır, Hz. Məhəmməd (s.a.s.), həcərül-əsvəd, zəm-zəm və s. bu qəbildəndir. Doğrudur, şairin yaradıcılığında bu cür ifadələrdən istifadə çoxluq təşkil etmir və azdır. Lakin buna baxmayaraq hər halda klassik ənənənin davamı kimi diqqəti cəlb edir. Qeyd etmək yerinə düşər ki, sənətkarın dini ifadələrdən, adlardan istifadə məqsədi onu orta əsr sənətkarları ilə birləşdirən cəhətlərdəndir. Bəzən biz şairin bu ifadələrdən bənzətmə vasitəsi kimi, fikrin daha qabarıq ifadəsi zamanı istifadə etdiyinin şahidi oluruq ki, bu xüsusiyyət klassik ədəbiyyatda daha qabarıq şəkildə ifadəsini tapmışdır. Bəzən də şair bu dünyadan əlini üzərək Allaha, peyğəmbərə, nüfuzlu din xadimlərinə üz tutur, kömək diləyir. Bu xüsusiyyət də orta əsrlərdən gəlmə bir ənənədir.

Beləliklə, dini elementlər Vaqif poeziyasında klassik ənənənin təzahürü forması kimi müxtəlif şəkildə özünü göstəri və yadda qalır.

**Açar sözlər:** klassik ənənə, dini element, realizm, poeziya

**Məqalə tarixçəsi:** göndərilib – 01.07.2022; qəbul edilib – 19.07.2022

**Classical tradition and poetry of Molla Panah Vagif**

**Saltanat Aliyeva**

Doctor of Philosophy in Philology

Institute of Literature named after Nizami Ganjavi of ANAS. Azerbaijan.

E-mail: selteneta@gmail.com

**Abstract.** Vagif's poetry has laid the foundations of realism in Azerbaijani literature, and the style of folk poetry was introduced into written literature. At the same time, from the point of view of language and style, the poet's work became a turning point in Azerbaijani poetry, and the poet gave our literature a new spirit. In a word, Vagif's work is most remembered for its innovation. Although Molla Panah enriched our poetry with his lively, fresh language, the traditions of classical poetry were reflected in the poet's work.

Thus, the use of traditional metaphors from classical genres such as ghazal, mustazad, muashshar is the initial proof of our idea. At the same time, upon careful examination of the poet's work, one can notice the mention of the names of a number of places of worship, personal names and expressions. These names include Jesus, Jacob, Musa, Khizir, Muhammad (peace be upon him), Hajar al-Aswad, Zam-Zam, etc. True, the use of such expressions in the poet's work is insignificant. But despite this, his work still attracts attention as a continuation of the classical tradition. It should be noted that the purpose of the poet's use of religious expressions and names is one of the aspects that unites him with medieval poets. Sometimes we observe that the poet uses these expressions as a means of comparison, for a more vivid expression of thought, and this feature is more pronounced in classical literature. Sometimes the poet takes his hand away from this world and turns to God, the prophet, influential religious figures and asks for help. This feature is also a tradition of the Middle Ages.

Thus, religious elements as a manifestation of the classical tradition in Vagif's poetry appear and are remembered in different ways.

**Keywords:** classical tradition, religious element, realism, poetry

**Article history:** received – 01.07.2022; accepted – 19.07.2022

### **Giriş / Introduction**

Özünəməxsusluğu, təbiiliyi, sadəliyi və axıcılığı ilə dillər əzbəri olan Vaqif poeziyası ilə ədəbiyyatımızda realizmin əsası qoyulmuş, xalq şeiri üslubu yazılı ədəbiyyata gətirilmişdir. Bununla da şairin yaradıcılığı Azərbaycan şeirində dil və üslub, eləcə də janr və mövzu baxımından dönüş nöqtəsi olmuş, sənətkar tərəfindən poeziyamıza yeni bir ruh bəxş edilmişdir. Və qısaca olaraq deyə bilərik ki, Vaqif yaradıcılığı daha çox novatorluğu ilə yadda qalmışdır. Lakin Molla Pənah Vaqif nə qədər yenilikçi olsa, poeziyamızı canlı, tərəvətli dili ilə zənginləşdirsə belə, yenə klassik poeziyadan gəlmə ənənələr əsərlərində özünə yer etmiş və bu klassik ənənənin Vaqif poeziyasında təzahürü kimi iz buraxmışdır.

### **Əsas hissə / Main Part**

Bu məsələdən bəhs edərkən akademik İsa Həbibbəylinin mövzuya münasibəti də maraq doğurur. Akademik yazır: “Molla Pənah Vaqif yaradıcılığı Azərbaycan poeziyasında klassik romantik lirikadan realist şeirə keçid proseslərinin yekunu, milli ədəbiyyatın erkən yeni dövr mərhələsində təzahür edən yeni realist şeirin başlanğıcıdır. Məhz Molla Pənah Vaqif yaradıcılığı ilə klassik romantik lirikadan yeni realist şeirə keçid prosesləri başa çatmışdır” [1, s.23]. Beləliklə, Vaqif yaradıcılığı ənənə və novatorluğun qovuşduğu nöqtə – birinin sonu, digərinin başlanğıcı kimi dəyərləndirilir.

Ümumiyyətlə, Vaqif poeziyasının klassik ədəbiyyatla bağlılığından filologiya elmləri doktoru Mahirə Quliyevanın “Molla Pənah Vaqif irsi xalq yaradıcılığı ilə klassik poeziyanın qovşağında”, akademik İsa Həbibbəylinin “Molla Pənah olan Vaqif”, görkəmli alim Araz Dadaşzadənin “Molla Pənah Vaqif” (həyatı və yaradıcılığı) Əlyar Səfərli və Xəlil Yusiflinin “Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi” dərslisi və digər əsərlərdə bəhs olunsa da, fikrimizcə, azlıq təşkil edir. Çünki ədəbiyyatşünaslıqda Vaqif yaradıcılığında klassik ənənənin təzahürü novatorluq məsələsi qədər geniş aspektdə araşdırılmamış, filologiya elmləri doktoru Mahirə Quliyevanın sözləri ilə demiş olsaq, “bu bağlılıq müəyyən şəkildə qeyd olunsa da, kölgədə qal”mışdır [2, s.90]. Bəs Vaqif yaradıcılığında klassik ənənədən gəlmə hansı xüsusiyyətlər diqqəti cəlb edir? Vaqif poeziyasında klassik ənənənin davamı hərtərəfli şəkildə, əsasən, forma və janr, mövzu, poetik fiqur və məcazlardan istifadə ilə şərtlənir. Həmçinin M.P. Vaqifin poetik dilində “Qurani-Kərim” motivlərinə, hədislərə işarələr, müəyyən dini ifadə və kəlamlardan məcaz kimi faydalanma, eləcə də Vidadi ilə deyişməsin-

də toxunulan bir sıra dini məsələlər bunu təsdiq edən dəlil kimi çıxış edir. Yeri gəlmişkən, bu deyişmə şairin dini dünyagörüşünün öyrənilməsi baxımından da əhəmiyyətlidir.

Fikrimizi bir qədər də konkretləşdirsək, deyə bilərik ki, M.P.Vaqif yaradıcılığında klassik poeziyanın təzahürü ilk məqamda qoşma və təcislə yanaşı, klassik janrlardan: qəzəl, müstəzad, müəşşərdən istifadə ilə təsdiqini tapır. Doğrudur, qoşma və təcislər kəmiyyət baxımından üstünlük təşkil edir, ancaq buna baxmayaraq “Bax” [3, 156], “Ağlaram” [3, s.153], “Düşər” [3, s.151], “Küsmüşəm” [3, s.154] rədifli qəzəlləri, o cümlədən “Ələ düşməz” [3, s.172], “Öldürdü məni” [3, s.173], “Gərək” [3, s.177], “Görmədim” [3, s.185] və s. rədifli müxəmməsləri, həmçinin bir sıra müstəzad və müəşşərləri onun klassik üslubda mükəmməl qələm sahibi olduğunu deməyə əsas verir və bu poetik parçalar heç də poetik forma və məzmun xüsusiyyəti və keyfiyyəti baxımından Vaqifə qədərki poetik nümunələrdən geri qalmır. Bir məsələni xatırlatmaq istərdik ki, klassik janrlardan ustalıqla yararlanan şair yenə də öz dəsti-xəttini göstərmiş və müxəmməs, müstəzad və müəşşərləri, xüsusilə qəzəlləri canlı, sadə bir dildə qələmə almış, onları bir növ müasirləşdirmiş, zəmanəsinə uyğunlaşdırmışdır. Başqa sözlə desək, “Vaqifin qəzəlləri klassik lirikadakı dil və təsvir vasitələrindən bir qədər fərqli olan şeir nümunələri idi. Vaqif qəzəl janrının dilini xeyli dərəcədə sadələşdirmiş, təsvir vasitələrinə həyatilik meyilləri gətirmişdir. Vaqifin qəzəlləri sanki Məhəmməd Füzulinin qəzəl janrında yazılmış şeirləri ilə aşıq ədəbiyyatındakı qoşmalar arasında olub qəzəldən qoşmaya keçid prosesini əks etdirir” [1, s.27]. Firdun bəy Köçərli isə Vaqif dilinin sadəliyini bu cür qiymətləndirirdi: “Şair hər nə vücuda gətiribsə, öz ana dilimizin tərz və şivəsində gətiribdir. Onun əşarında istemal olunan türk və ya türkləşmiş fars və ərəb sözləri elə məharətlə nəzmə çəkilibdir ki, oxuyanları valeh və heyran edir” [4, s.190]. Bu fikirləri filologiya e.d. M.Quliyevanın sözləri ilə tamamlamaq istərdik: “Ədəbiyyatın hər iki qoluna – aşıq yaradıcılığı və klassik irsə önəm verən şair bu iki dönmənin ədəbiyyatları arasında körpü yaradaraq xalq yaradıcılığına məxsus özəllikləri, vəzni, xüsusilə də sadəlik və dilinin şirinliyini klassik ədəbiyyatın zənginlikləri ilə birləşdirərək ədəbiyyata bəlağətli bir üslub gətirmişdir” [2, s.89]. Təqdim edilən beytlərin dil sadəliyi və təbiiliyi bu fikirləri bir daha təsdiq edir:

*Yadıma hər bir düşəndə ol siyah kirpiklərin,  
Sanasan ki, sancılar bağıma peykan, ağlaram.* [3, s.153]

*Öz xoşumla mən əsiri-qəmzə olmazdım, vəli  
Sehrə saldı ol xumar gözlər məni cadu kimi.* [3, s.149]

*Çün “uman yerdən küsərlər” bir məsəldir xalq ara,  
Küsdüyüm bica deyildir, aşınadən küsmüşəm.* [3, s.154]

Klassik ənənənin M.P.Vaqif ədəbi irsində təzahürü bununla bitmir. Belə ki, poetik formalarla yanaşı, ənənədən gələn və orta əsrlərdə yaranan ədəbi incilərin əsas sütunu sayılan, dil zənginliyi və bədiiliyi təmin edən poetik fiqur və məcazların sənətkarın əsərlərində müşahidə olunması fikrimizin doğruluğuna əmin olmağa və qətiləşdirməyə əsas verir. “Gül-rüxsar, zülfü-pərişan, [3, s.146], qönçeyi-xəndan [3, s.150], bağırı kabab etdi [3, s.153], könlüm şüşəsi, ağzı şəkkər [3, s.154], laləruş, bərgi-səmən [3, s.158], məhi-taban [3, s.167] və s. ifadələr ənənəvi məcazlardandır. Dini ifadələrə məcaz kimi müraciət edilməsindən isə bir qədər aşağıda bəhs olunacaqdır.

“Dönəmbədönəm tarix və zamanın qarşısında öz hesabatını verən ədəbiyyat Zaman və Tarixə sığışmayan “Quran”ın sujet və motivlərindən bəhrələnərək ədəbiyyatın həmin dönməsinə xas mərhələsini yaşayır və yaşadır” [5, s.177].

Xalq yaradıcılığı və klassik ənənənin qovuşduğu Vaqif poeziyası da bu baxımdan istisna deyildir və bu ənənə daha çox orta əsrlərdən gəlmədir. Belə ki, orta əsrlərdə “Qurani-Kərim”in aya və surələrinə, dini motivlərə, hədislərə, dini kəlamlara müraciət, demək olar ki, bədii yaradıcılığın əsasını təşkil etmişdir. İ.Nəsimi, Q.Bürhanəddin, M.Füzuli və başqalarının yaradıcılığına ani nəzər yetirmək fikirlərimizi isbat edir. Və beləliklə, klassik poeziya sənətkarları üçün əsas qaynaqlardan

olan “Qurani-Kərim”ə, müəyyən hədislərə müraciət, dini adlardan müxtəlif şəkildə faydalanma daha çox novatorluğa can atan Vaqif poeziyasında da özünə yer edə bilmişdir. Belə ki, diqqətlə araşdırdıqca İslamın bir sıra müqəddəs şəhərlərinin və eləcə də İslam aləmində tanınmış nüfuzlu din xadimlərinin adlarına, müəyyən “Qurani-Kərim” motivlərinə və hədislərə işarələr nəzərə çarpır. Hz. İsa, Hz. Yaqub, Hz. Xızır, Hz. Məhəmməd (s.a.s.) və başqa peyğəmbərlərin, o cümlədən imamlardan Əli (ə.s), Həsən (ə.s), Hüseyin (ə.s) və başqalarının həyatı ilə bağlı məqamlara işarələr, bənzətmələr və eləcə də həcərül-əsvəd, zəm-zəm, tuba, əlüyyülmürtəza, şahı-Mərdan, abi-kövsər və s. dinlə bağlı ifadələr bu qəbildəndir. Doğrudur, Molla Pənah Vaqifin yaradıcılığında bu cür ifadələrə müraciət çoxluq təşkil etmir və azdır. Lakin buna baxmayaraq hər halda klassik ənənənin göstəricisi kimi diqqəti cəlb edir. İlk növbədə, biz bu ifadələrdən fikrin daha poetik bir dillə ifadəsində bənzətmə vasitəsi kimi istifadə edildiyinin şahidi oluruq ki, bu da klassik sənətkarların, xüsusilə də İ.Nəsimi və Q.Bürhanəddin yaradıcılığında geniş vüsət alan ənənəvi bir hal idi. Lakin fərq burasında idi ki, bu ifadələr klassiklərin əsərlərində daha çox təsəvvüfi anlamda işlədilir. Araşdırma apardıqca hər şeydən əvvəl gözəlin üzünün, boyunun, qamətinin, gözlərinin və s. bu cür klassik ənənədən gəlmə bənzətmələrlə vəsf edilməsi ilə qarşılaşırıq. Yusifi-Kənan, Züleyxa, Kəbə, Məkkə, Mədinə, həcərül-əsvəd, tuba kimi ifadələrə daha geniş yer verən sənətkarın poeziyasında gözəlin üzünün Kəbə, Məkkə, Mədinə, sinəsinin “taxtı Süleyman”, boyunun, qamətinin tuba, xalının həcərül-əsvədlə və s. müqayisə edildiyinin şahidi oluruq:

*Mənim yarım deyil ol Kəbədən kəm,  
Xalı həcərül-əsvəd, dəhanı zəm-zəm  
Bir zaman olsaydım onunla həmdəm,  
Xətt çəkilər vəbalına Vaqifin.* [3, s.86]

Şərafəddin Rami Təbrizinin “Ənüsül üşşaq” əsərindəki araşdırma, eləcə də klassik ədəbiyyatın ötəri vərəqlənməsi xalın Kəbədə olan müqəddəs qara daşa - həcərül-əsvədə bəzədilməsinin hələ orta əsrlərdə ənənə halını aldığını deməyə əsas verir. Klassik Azərbaycan şairləri kimi “əksər ərəb şairləri xalı həcərül-əsvədə bənzədirlər. Və əcəm şairləri həqiqətdə bu mənəni onlardan götürmüş və işləmişlər” [6, s.99]. Eləcə də üzün Kəbə ilə müqayisəsi də “Ənüsül üşşaq” əsərində ifadəsini tapan bənzətmələrdəndir. “Əcəm əhli də onun mahiyyətini ərəb dilində olduğu kimi on bir məcazda ifadə etmişdir. Necə ki, 1) Kəbə, 2) qiblə, 3) din, 4) Müshəf, 5) Səhifə, 6) sübh, 7) vərəq, 8) taliyə, 9) Nur, 10) yədi-beyza, 11) bəqəm” [6, s.84]. Beləliklə, şair gözəlin üzünü Kəbə ilə müqayisə edərkən, həm həcərül-əsvədə bənzədilən xalı, həm də zəm-zəm quyusuna bənzədilən ağzı ilə füsunkarlıqda Kəbədən geri qalmadığını vurğulamışdır. Əgər Kəbənin gözəlliyi, müqəddəsliyi, insanları cəzb etməsi Allahın ona bəxş etdiyi möcüzəli həcərül-əsvəd və zəm-zəm quyusundadırsa, gözəlin də xalı və ağzı öz gözəlliyi ilə lirik qəhrəman üçün həcərül-əsvəd və zəm-zəm quyusunun oynadığı rolunu oynayır, onu bu cür heyran edir. Təsəvvüf anlamına gəlincə həcərül-əsvəd “ilahi sirlərlə dolu qəlb”ə [7, s.210] işarədirsə, “Kəbə vəhdət rəmzi olaraq hamını bir səmtə – haqqı tanımağa yönəldir” [7, s.103].

Çox rastlaşdığımız məqamlardan biri gözəlin boyunun hündürlük və gözəllik rəmzi olan tuba və sərvi ağacları ilə müqayisəsidir. Qeyd etmək yerinə düşər ki, M.P.Vaqifin qəzəllərində gözəlin boyu, qaməti, əsasən, sərvi və tubaya bənzədilmiş, bəzən hətta onlardan üstün tutulmuşdur. Bəzən sərvi ağacı yerinə ər’ər (ardıc ağacı) ifadəsi işlədilmişdir ki, belə ifadə ilə biz hələ XIV əsrdə yenə Q.Bürhanəddin yaradıcılığında rastlaşırıq.

*Qəddin tək nə ər-ər, nə şümşad olur,  
Onu görcək, qəmdən can azad olur,  
Mənim könlüm sənə ilən şad olur,  
Sən eylərsən damağımı çağ, gəlin!* [3, s.79]

Aşağıdakı beytdə müqayisədə üstünlük gözələ verilir.

*Tuba görsə, ikram eylər, baş ayər,  
Bu gözəl boy ilən, bel ilən sənə!* [3, s.27]

Bir neçə beytdə gözəlin qamətinin sərvlə müqayisəsinə rast gəlsək də, Vaqif yaradıcılığında cənnət ağacı olan tubaya bənzətmə üstün mövqedədir. Şair özü bir şeirində gözəli vəsf edərkən cənnət ağacı olan tubanın sərvdən daha üstün mövqedə olduğuna işarə etmişdir:

*Tuba boylum, qamətindi sərvü-ərərdən gözəl,  
Gül üzün yanında zülfün sünbüli-tərdən gözəl,  
Dişlərin dür, ləblərin yaquti-əhmərdən gözəl,  
Hər sözün bir kəlməsi yüz qəndü-şəkkərdən gözəl,  
Muxtəsər şəhdi-dəhanın abi-kövsərdən gözəl.* [3, s.182]

Tubanın cənnət ağacı olmasına eyhamla aşağıdakı beytdə rastlaşırıq.

*Ey tubiyi-cənnət, sənədir peşkəş,  
Qarabağın hər nə vilayəti var.* [3, s.95]

Tuba “cənnət gözəli və hündür ağacdır. Sidr ağacı kimi kökləri yuxarı, qol-budağı aşağıda durur. Rəvayətə görə, tubanın gövdəsi sarı qızıla bənzəyir. Qol-budaqları qırmızı mərcan, yarpaqları zümrüd, meyvələri şəkərə oxşayır” [8, s.649].

Bəzən M.P.Vaqif yaradıcılığında “Qurani-Kərim”in ayə və surələrinə işarələr də diqqəti cəlb edir. Bu sırada ən çox müraciət edilən isə 12-ci surə “Yusif”dir.

*Kim ki, sevdəyi-səri-zulfu-pərişanə duşər,  
Gah zindanə, gəhi çahi-zənəxdanə duşər.* [3, s.151]

Klassik ədəbiyyatda Yusifin Züleyxanın şərhləməsi nəticəsində zindana və qardaşları tərəfindən quyuya salınmasına rəmzi məna verilmişdir. Yusif Allah aşiqi idi, bu səbəbdən başına gələnləri səbrlə qarşılayaraq aşqlik yolunda çəkdiyi əzab-əziyyətlərə görə dillərə düşmüşdür. Beytdə məhz bu hadisələrə işarə olunmuşdur. “Çahi-zənəxdan” çənə çuxuru”na [9, s.98] işarədir və klassik ədəbiyyatda gözəlin çənəsindəki çuxur Yusifin düşdüyü quyuya bənzədilir. Məhz bu quyuya düşməsi Yusifin həyatında dönüş nöqtəsi olur və Allah tərəfindən mükafatlandırılır. Lirik qəhrəman da aşqliyi yolunda onu sevgisinə qovuşduracaq çətinliklərin, əziyyətlərin olacağını bilməlidir.

*Ey Vidadi, qəmi-zindanə giriftar olmaq,  
Bir sənə, bir mənə, bir Yusifi-Kənanə duşər.* [3, s.151]

Beytdə şair yenə Yusif peyğəmbərə işarə edərək məhəbbətdə və çəkdiyi iztirablarda onunla müqayisələr apararaq özünü Hz. Yusif səviyyəsinə qaldırır.

“Vaqif poeziyasının ən mühüm keyfiyyətlərindən biri nikbinlikdir” [10, s.664] deyilsə də, bəzən bu poeziyada bədbin notlar, tərki-dünyalıq özünü göstərir. Bununla belə nikbin notlar hakimdir. Yaşadığı cəmiyyətdən, ətrafından fayda, vəfa, etibar görməyən sənətkar bu dünyadan əlini üzərək Allaha, peyğəmbərə, peyğəmbərin əhli beytinə üz tutur, kömək diləyir. Bu xüsusiyyət də orta əsrlərdə yaranan poeziyada daha çox diqqət çəkən motivdir və Vaqif yaradıcılığında da orta əsrlərdən gəlmə bir ənənədir. “Qurani-Kərim”in “Zümər” surəsinin 53-cü ayəsində bu barədə belə deyilir: “Ey mənim günah törətməklə özlərinə zülm etməkdə həddini aşmış bəndələrim! Allahın rəhmindən ümitsiz olmayın. Allah bütün günahları bağışlayar” [11, s.457]. “Əliyyəlmürtəza” [3, s.147], “şahi-Mərdan” [3, s.234], dedikdə Həzrət Əli (ə.s.) nəzərdə tutulurdu. Və Əhli beytlə bağlı olan hədislərə əsaslanırdı.

*Əliyəlmurtəzadənin istə, Vaqif, hər nə istərsən,  
Onu qılmış kərəmli həzrəti-vəhhab igitlərdə. [3, s.234]*

Eləcə də aşağıda təqdim etdiyimiz “..müstəzadda bir qədər bədbinlik, şairin qəlb çırpıntıları, ayrılıqdan çəkdiyi iztirab, ah-fəğanı öz əksini tapmışdır. Beləliklə, burada “intizari fərəc” motivi özünü qabarıq şəkildə büruzə verir. Zülmədən, ədalətsizlikdən yorulan şair, nəhayət, Allaha üz tutub on ikinci imam olan İmam Zaman (ə.s.) ağanın gəlişini arzu edərək deyir:

*Ya Rəbbi, bu şəhrə, o üzü mah gələydi  
Gedəydi bu zülmət  
Məcmueyi-xubana şəhənşah gələydi,  
Edəydi ədalət. [3, s.204]*

Şair burada təşbehdən istifadə edərək İmam Zaman ağanın üzünü aya, öz həyatını isə zülmətə bənzədir və o mahın gəlişi ilə bu zülmətin işıqlanacağını gözəl poetik bir dillə ifadə edir. Və mükəmməl bədii təzad yaradır” [12, s.241].

Bununla da, dini elementlər Vaqif poeziyasında klassik ənənənin təzahür forması kimi müxtəlif şəkildə görünür və yadda qalır.

### **Nəticə / Conclusion**

Beləliklə, apardığımız kiçik araşdırmanın nəticəsi olaraq deyə bilərik ki, M.P.Vaqif yaradıcılığında klassik ənənənin əksi danılmaz fakt kimi meydana çıxır və Vaqif poeziyası bu ənənələr üzərində boy atıb inkişaf etmişdir. Vaqif yaradıcılığında klassik poeziyanın təzahürü, əsasən, janrlardan, bədii ifadə və təsvir vasitələrindən istifadə edərək, mövzu baxımından, eləcə də bir sıra dini elementlərin bu poeziyada özünə yer etməsi ilə büruzə vermişdir.

### **Ədəbiyyat / References**

1. İsa Həbibbəyli. Molla Pənah olan Vaqif. Bakı: Elm və təhsil, 2021.
2. Molla Pənah Vaqif. Əsərləri. Bakı: Şərq-Qərb, 2004.
3. Mahirə Quliyeva. Molla Pənah Vaqif irsi xalq yaradıcılığı ilə klassik poeziyanın qovşağında. Bakı: Elm və təhsil, 2018.
4. Firidun bəy Köçərli. Azərbaycan ədəbiyyatı. 2 cildə, I cild. Bakı: Elm, 1978.
5. Mahirə Quliyeva. Füzuli zirvəsi və Vaqif başlanğıcı. Bakı: Elm və təhsil, 2021.
6. Şərafəddin Rami Təbrizi. Ənüsül üşşaq. Bakı: Elm və təhsil, 2012.
7. Nəsim Göyüşov. Təsəvvüf anlamaları və dərvişlik rəmzləri. Bakı: Tural-Ə, 2001.
8. Əlyar Səfərli. Divan ədəbiyyatı sözlüyü. Bakı: Elm və təhsil, 2015.
9. Klassik Azərbaycan ədəbiyyatında işlənən ərəb və fars sözləri lüğəti. 2 cildə, I cild. Bakı: Şərq-Qərb, 2005.
10. Əlyar Səfərli, Xəlil Yusifli. Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi. Bakı: Ozan, 2008.
11. Qurani-Kərim: / Tərtib və nəşr edən R.Y.Dəmirli, ərəb dilindən tərc.ed. Z.Bünyadov, V.Məmmədəliyev, ön söz V.Məmmədəliyev, qeyd və şərhələr, Z.Bünyadov, məsləhətçi-redaktor Şeyxülislam Hacı A.Paşazadə. Bakı: Olimp, 1997.
12. Səltənət Əliyeva. “Molla Pənah Vaqifin yaradıcılığında müstəzadlar”. Çağımızdan görünən orta əsrlər. AMEA-nın müxbir üzvü, əməkdar elm xadimi, professor R.Azadəyə həsr olunmuş II beynəlxalq elmi konfransın materialları. Bakı: Elm, 15-16 dekabr 2014.

## Классическая традиция и поэзия Молла Панах Вагифа

**Салтанат Алиева**

Доктор философии по филологии

Институт литературы имени Низами Гянджеви НАНА. Азербайджан.

E-mail: seldeneta@gmail.com

**Резюме.** Поэзией Вагифа в азербайджанской литературе были заложены основы реализма, а в письменную литературу был привнесен стиль народной поэзии. При этом с точки зрения языка и стиля творчество поэта стало поворотным моментом в азербайджанской поэзии, а поэт придал нашей литературе новый дух. Словом, творчество Вагифа больше всего запомнилось своим новаторством. Хотя Молла Панах и обогатил нашу поэзию своим живым, свежим языком, тем не менее в творчестве поэта нашли свое отражение и традиции классической поэзии. Таким образом, использование традиционных метафор из классических жанров, таких как газель, мустазад, муашшар, является первоначальным доказательством данной идеи. В то же время при внимательном рассмотрении творчества поэта можно заметить упоминание названий ряда культовых мест, личных имен и выражений. К ним можно отнести упоминание Иисуса, Иакова, Мусы, Хизира, Мухаммада (мир ему), Хаджар аль-Асвад, Зам-Зам и др. Правда, употребление таких выражений в творчестве поэта незначительно. Но, несмотря на это, его творчество по-прежнему привлекает внимание как продолжение классической традиции. Следует отметить, что цель использования поэтом религиозных выражений и имен является одним из аспектов, объединяющих его со средневековыми поэтами. Иногда мы наблюдаем, что поэт использует эти выражения как средство сравнения для более яркого выражения мысли, и эта черта более ярко выражена в классической литературе. Иногда поэт отводит внимание от этого мира и обращается к Богу, пророку, влиятельным религиозным деятелям и просит о помощи. Эта особенность также является традицией средневековья.

Таким образом, религиозные элементы как проявление классической традиции в поэзии Вагифа появляются и запоминаются по-разному.

**Ключевые слова:** классическая традиция, религиозный элемент, реализм, поэзия